

הלכות שבת – שיעור 26 דיני אמירה לגוי – חלק ג'

שלושה היתרים נוספים

כפי שהתבאר, ישנם כמה אופנים וצרכים שהתירו בעבורם לומר לגוי בפירוש לעשות מלאכה בשבת וליהנות מתוצרה, ובשיעור זה נעסוק באופני ההיתר ויישומם למעשה, וכדלהלן:

צורך חולה שאין בו סכנה

מה התיירו? מותר לומר לגוי לעשות אפי' מלאכה האסורה מהתורה לצורך רפואתו, כגון להדליק את האור כדי לראות צרכיו, או לכבות את האור עבורו בכדי שיוכל לישון, וכן לקנות תרופות עבורו, להדליק חימום כשנצרך לו מחמת הקור וכל כיו"ב (שו"ע שכח יז ומשני"ב מז, חזו"ע שבת ג עמ' תפב).

מי נחשב חולה שאין בו סכנה?

א. **חולה שנפל למשכב:** מי שיש לו כאב מסויים בגופו שמשפיע על כל הגוף. כגון: שפעת עונתית. דלקת אוזניים כואבת. כאבים בשיניים. כאבי ראש חזקים וכדו' אפי' שאין בדבר משום פיקוח נפש (סי' שכח סעיף יז. ע"ע בשש"כ פל"ג. וכן במאגר השו"ת).

ב. **צרכי קטן:** כתבו הפוסקים שקטן דינו כחולה שאין בו סכנה, לכך כאשר הדבר נצרך מאוד עבור הקטן מותר לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא עבורו, וכגון כשנכבה האור והקטנים מפחדים, או להדליק חימום כשמצטערים הקטנים מחמת הקור גם כשהקור אינו גדול כ"כ וגדולים לא מצטערים בגינו (רמ"א שכח יז, רעו א, שו"ע רעו ה, משני"ב רעו ו לט)¹.

"הכל חולים אצל צינה"

ישנם דברים שכל בני האדם מוגדרים לגבם כחולים, והוא קור גדול שאדם מצטער ממנו מאוד וכגון בארצות הקרות בזמן הקור, וכן אם הדליקו מזגן לקור והשתנה מזג האוויר וכעט מאוד קר וקשה לסבול את הקור, מותר לומר לגוי בפירוש להדליק חימום עבורם אף שהדלקת חימום הוא איסור תורה (שו"ע רעו ה ומשני"ב מ, אג"מ ג מב).

דעת אחרוני זמנינו שכשם שהכל חולים אצל הקור, כך הכל חולים אצל החום, ובימי שרב כבדים כאשר נכבה המזגן וכיו"ב, מותר לומר לגוי להדליק את מזגן הקירור (שש"כ ל יא, יביע אומר ז לח).

¹ ועד איזה גיל נחשב קטן לענין זה, דעת השש"כ (לו ב) עד גיל תשע או עשר לפי מצב התפתחותו, ולדעת האור לציון (ב לו ד) עד גיל מצוות.

הלכות שבת – שיעור 26 דיני אמירה לגוי – חלק ג'

פסיק רישיה

מותר לומר לגוי לעשות עבורו פעולה המותרת, אף אם כתוצאה מכך בוודאי תיעשה פעולה אסורה, כיון שאין הגוי מתכוון למלאכה האסורה (מכונה בחז"ל 'פסיק רישיה'). וכשם שמותר לומר זאת לגוי, כך מותר גם ליהנות אח"כ מתוצר המלאכה (רמ"א רנ"ג ה ומשנ"ב צט ק ושעה"צ קד, משנ"ב רנט כא, רעז טו, שלו י, אול"צ ב מא ג, חזו"ע שבת ג עמ' תל תלב, ששי"כ לא א ובהערה ד בשם הגרש"ז אויערבך).

דוגמאות

מי ששכח לנתק את נורת המקרר מערב שבת, מותר לומר לגוי לפתוח את המקרר או לסגרו כדי ליטול את המאכלים וכדי לשמר את האוכל אף שוודאי יידלק או יכבה האור. וכן מותר לומר לגוי שיפתח את ברז המים החמים אף שנכנסים מים קרים לתוך הבוילר ומתחממים שם, כיון שהוא רק פסיק רישא. וכן מי ששכח חפצי היתר ברכבו ואם יפתח את דלת המכונית תדלק נורה, מותר לתת לגוי את המפתח כדי שיביא לו את החפצים מהרכב (חזו"ע שבת ג עמ' תלב, אג"מ ב סח, אול"צ ב מא ג, אמנם במקרר הגרש"ז אויערבך פקפק על ההיתר עיין ששי"כ לא הערה א נימוקו).

וכן אם נפל החשמל הראשי ואמר לגוי ברמז בדרך סיפור 'קשה לשבת בחושך', והגוי הבין והדליק את המתג הראשי, ובכך נדלקה גם הפלטה וחיממה את האוכל, נחשב כאמירה לגוי בפסיק רישא ומותר ליהנות מהתבשיל, כיון שאין הגוי חושב אלא על התאורה (חזו"ע שבת ג עמ' תמא, הגרש"ז אויערבך מאור השבת א עמ' תקטו במכתבים)².

איסור דרבנן במקום צורך

אף שאיסור אמירה לגוי הוא אפי' באיסורים דרבנן (שו"ע שו"ב, משנ"ב ושעה"צ רנ"ג צד), מכל מקום ישנם כמה צרכים שלשם התירו לומר לגוי בפירוש לעבור איסור דרבנן לצורך יהודי (אך לא איסור תורה)³. והם: צרכי מצוה, צורך גדול, הפסד מרובה, מקצת חולי ודרכי שלום (שו"ע שו"ה, משנ"ב כג סח, שו"ע שלא ו, משנ"ב רעז כד, שו"ע שכה ב ומשנ"ב יא).

ונבאר דיני כל צורך ודוגמאות מעשיות לכך, וכדלהלן:

² רצוי להבהיר שכאשר קפץ המתג הראשי, שהמתיר כעת הוא החושך מחמת פחד הילדים וכיו"ב, לא יספר לגוי על כך שנפל החשמל, לפי שבכך נמצא שכוונת הגוי לכל החשמל ואינו מוגדר כפסיק רישיה אלא כמתכוון בפירוש גם לפלטה ולקירור וכיו"ב, אלא יאמר הבית חשוך, שנמצא עיקר כוונת הגוי לאור ולא לחימום הפלטה וכיו"ב.
³ ומכונה בפוסקים בשם 'שבות דשבות', כלומר שבות הוא איסור דרבנן, ובזה ישנם שני איסורים דרבנן: א. אמירה לגוי שהינו איסור דרבנן. ב. האיסור דרבנן אותו מצווה את הגוי לעשות.
ודע שגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא בכלל איסור דרבנן שהותרה ע"י גוי לצורך צרכים אלו (משנ"ב שב לו ושעה"צ מד, חזו"ע שבת ג עמ' תסח, וראה מש"כ בזה בארחות שבת כג פח).

הלכות שבת – שיעור 26 דיני אמירה לגוי – חלק ג'

צורך מצוה

מותר לומר לגוי לעשות איסור דרבנן בשבת לצורך מצוה (שו"ע שז ה, שלא ה) כגון להעביר דרך מקום שאין עירוב סידור, חומש, או מצה בליל הסדר שחל בשבת, או להוביל אדם בכסא גלגלים במקום שאין עירוב להתפלל תפילה בציבור.

כמו"כ מותר לומר לגוי להעביר במקום שאין עירוב, להביא מחוץ לתחום, או לקנות מהחנות יין לקידוש או תבשיל חם שהוכן עבור שבת כדוגמת סיר הצ'ולנט, אך דבר שאינו מצוה גמורה כגון להעביר מאכלים שאינם עיקר הסעודה כמו פירות וירקות, אין היתר לפי שאינה מצוה גמורה (רמ"א שכה י ומשנ"ב ס סב ושעה"צ נד, שו"ע שלח ב ומשנ"ב ח, פמ"ג שמו משי"ז ו, שש"כ ל טז-יט, ארחות שבת כג עט-פד, חזו"ע שבת ג עמ' תלב תמו תמט, וראה שש"כ ל הערה מה שכל שיש להסתפק אם הוא דבר מצוה אין להתיר)⁴.

צורך גדול

אף דבר שאינו מצוה, אך נצרך מאוד לאדם בשבת, מותר לומר לגוי לעשות איסור דרבנן עבורו, כגון להדליק אוורור כשחם מאוד כאשר אין מלאכה מהתורה בהדלקת האוורור⁵, וכן לפתוח קשר העשוי ליותר משבוע, במקום צער כגון כשהתלכלך הדבר הקשור, וישנו ריח רע וחפץ להתירו כדי לסלקו מהמקום, וכן כאשר התלכלך בגדו ויש בכך משום כבוד הבריות, מותר לנקותו ע"י גוי כאשר הניקוי כרוך רק באיסור דרבנן, וכגון לגרד טיט יבש שעל בגדו על ידי גוי וכל כיו"ב (שו"ע שז ה, שעה"צ כד, משנ"ב שיז כה, משנ"ב שכה ס, משנ"ב שב לו, וראה עוד סק"י שם, וראה עוד ביה"ל רנג ה ד"ה להחם).

הפסד גדול

כמו"כ התירו לומר לגוי לעשות איסור דרבנן כדי למנוע הפסד גדול, וכגון כאשר מונח בחוץ דבר יקר ערך ומפחד שייגנב או ינזק, מותר לומר לגוי לטלטלו ואפי' להעבירו דרך מקום שאין בו עירוב וכן לעשות שאר איסורי דרבנן כדי להצילו, וכן לומר לגוי לטלטל עבורו בעל חי שאבד לו (שו"ע שלד ב ומשנ"ב ח, משנ"ב שז סח, שעה"צ שלד נז, משנ"ב שטז לג, חזו"ע שבת ג עמ' תנא)⁶.

וגדר הפסד גדול הוא לפי ראות עיני המורה ומשתנה לפי העת והזמן, כל אדם ואדם לפי מצבו הכלכלי (פתי"ש יו"ד לא ב, ארחות שבת כג הערה קעג, חזו"ע שבת ג עמ' תנג, וראה עוד עמ' תנד שגם ספק הפסד מותר).

⁴ גם לצורך מצוה שתיעשה אחר השבת, מותר לומר לגוי לעבור איסור דרבנן (ארחות שבת כג פד).
⁵ ולהלן יבואר שיש מתירים בזה גם איסור תורה לפי שמוגדר כחולה, וכדין הכל חולים אצל הצינה.
⁶ ומ"מ בכיבוי דליקה שאדם בהול, חששו שמא יבוא לכבות בעצמו, לכך לא התירו אמירה בפירוש אלא רק שיקרא לגוי ויבין מאליו או יאמר לו כל המכבה אינו מפסיד (שו"ע שלד כו, ומשנ"ב סח עא ושעה"צ נז).